

УДК:371.134:004

ХАРИЦЬКА С.

РОБОТА ІЗ СЛОВНИКОВОЮ СТАТТЕЮ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АНОТУВАННЯ ТА РЕФЕРУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті автор вказує на необхідність формування навичок реферування та анотування для отримання необхідної інформації з іншомовних науково-технічних джерел через роботу із словниковими статтями. Вказується на необхідність вміти працювати із словниково-довідниковою літературою. Перелічуються причини, що спонукають майбутніх спеціалістів технічної галузі вміти оперативно вилучати необхідну інформацію, роблячи анотації та реферати науково-технічної літератури.

Автор зазначає, що головним завданням сучасної освіти є підготовка людини до морального та професійного самовизначення в ринковій системі відносин, до самостійної взаємодії з динамічним світом.

Ключові слова: словник; словникова стаття; анотація; анотування; реферат; реферування; науково-технічна інформація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства неперервного навчання вміння працювати з інформацією стає передумовою успіху в усіх галузях життєдіяльності людини. В умовах зміни завдань сучасної освіти, які визначаються варіативністю навчально-виховних закладів, модернізацією змісту, розширенням інноваційних процесів, виникає необхідність по-новому розглянути специфіку педагогічної діяльності і, зокрема, фахову підготовку сучасного спеціаліста.

У Законі України про „Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні” одним із головних державних пріоритетів визначено прагнення побудувати відкрите для всіх та орієнтоване на інтереси людей інформаційне суспільство, функціонування якого забезпечується компетентними фахівцями. В умовах інтенсивного поширення інформаційного простору домінуючим напрямком професійної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ є формування у студентів інформаційної компетентності, що включає вміння знаходити, обробляти й застосовувати інформацію для забезпечення неперервного освітнього розвитку особистості.

Слід зазначити, що суспільство інформаційних технологій значно більшою мірою зацікавлене в особистостях, здатних самостійно й активно діяти, приймати рішення, гнучко пристосовуватися до змінних умов життя. Тому, на наш погляд, головним завданням сучасної освіти є підготовка людини до морального та професійного самовизначення в ринковій системі відносин, до самостійної взаємодії з динамічним світом. На освіту нині суттєво впливають зміни у сучасному суспільстві. На даний час не тільки педагогічна спільнота, але й суспільство загалом розуміє, що володіння інформаційними технологіями є одним із базових елементів сучасної освіти. Зокрема, протягом останніх десятиліть у багатьох країнах світу та й в Україні змінилась суспільна парадигма – від технократичної до індустріальної, від індустріальної до інформаційної [6, с. 5]. На сучасному етапі розвитку суспільства інформація набуває ознак стратегічного продукту [7].

Протягом останнього десятиліття розвинені країни Європи та світу, серед яких Австрія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Франція, деякі країни Східної Європи: Угорщина, Румунія, Литва, Латвія та

інші – розпочали ґрунтовну дискусію, яка й досі триває на міжнародному рівні, навколо того, як дати людині належні знання, уміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається [6, с. 6].

Завдання. Необхідно, щоб студенти свідомо і самостійно здійснювали пошукову діяльність під час різних видів роботи, як на занятті, так і в позааудиторний час, роблячи це усвідомлено, регулярно і систематично.

По-перше, до текстів словникових статей для отримання додаткової інформації майбутні фахівці звертаються вивчаючи якусь тему, для отримання пояснення того чи іншого явища. По-друге, на сьогоднішній день жодний навчально-виховний процес неможливий без пошуку нової інформації. Аналізуючи сучасні інформаційні джерела, можна поділити їх умовно на класичні (друковані) та на електронних носіях (далі електронні). Словник – це книга, в якій в алфавітному чи тематичному порядку подано слова якоїсь мови (з тлумаченням, перекладом на іншу мову і т. ін.). Словники заслужено називають супутниками цивілізації. Словник – скарбниця національної мови. Словники і довідники завжди допомагали людям розширювати свої знання, підвищувати мовну культуру, тому в ході професійної підготовки важливо враховувати історію й теорію словниковознавства.

Враховуючи підбір слів і характер їх пояснення, лексикографи поділяють всі словники на два основні типи: мовознавчі й енциклопедичні.

Словники складені з великої кількості словникових статей. Заголовне слово разом з усіма відомостями, що подані про нього в словнику, становить, так звану, словникову статтю. Існує єдиний план побудови словникової статті, однак під час розробки слів, що належать до різних частин мови, є своя специфіка розробки кожного класу слів, наприклад, в орфографічному словнику, використовуються єдині для всього словника умовні скорочення, графічні знаки. Кожна стаття розповідає про поняття, що означає слово. У різних словниках і довідниках словникові статті будуть мати свої особливості, що ускладнює пошукову діяльність. Словникова стаття починається з заголовка. У мовознавчих словниках заголовки завжди має наголос. У словниковій статті лінгвістичного словника використовуються різні примітки – спеціальні вказівки на граматичні властивості слова, його стилістичну забарвленість і тощо. У словникових статтях мовознавчого словника розміщені *ілюстративні цитати й вирази*, якими автори словників виправдовують вживання слова або якогось виразу в мові. Ілюстративні цитати виписуються з різноманітних джерел: художньої, наукової, науково-популярної, публіцистичної літератури, наукових спогадів та листів і т. ін. Як ілюстративні цитати часто використовуються прислів'я, приказки, загадки тощо [4; 5].

Працюючи із словниковими статтями майбутні фахівці спостерігають як подається інформація, що є важливим для збереження та перенесення із одного джерела до іншого і таким чином вчать вилучати, скорочувати, стискати.

Питання найраціональнішої побудови словника і відповідно словникової статті, тісно пов'язане з питанням ефективності викладання іноземної мови, особливо на початковому етапі навчання самостійної роботи над текстом.

Освіта надто повільно змінює свої пріоритети в період стрімкого розвитку інформаційних технологій і все ж уміння працювати з інформацією стає одним із необхідних і важливих компонентів сьогодення. Саме тому важливою стає здатність майбутніх спеціалістів технічної галузі змінюватися, активно діяти, швидко приймати рішення, самовдосконалюватися, саморозвиватися впродовж усього життя [3, с.20].

В умовах формування інформаційного простору і переходу до інформаційного суспільства підвищуються вимоги до рівня пошуково-інформаційної компетентності майбутніх фахівців. Знання самі по собі, без умінь їх застосування мали б невелику цінність. Уміння надають знанням особливої ваги і значущості. Уміння – це знання використані в дії.

Відомо, що в кожному продукті людської діяльності втілено ті вміння, використання яких у свій час привело до появи цього продукту. Знання – продукт людської діяльності, отже, в них втілена певна діяльність зі здобування і застосування знань. Саме це і є основою для виділення вмінь, формування яких є обов'язковим у навчальному процесі, оскільки кожне прийдешнє покоління засвоює знання і досвід своїх предків.

Для формування різноманітних умінь, одержання нових знань і їх застосування, студенти мають бути залучені до діяльності з „порівняння, розпізнавання, розрізнення, виявлення схожості та відмінності, класифікації, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, категоризації об'єктів, протиставлення, створення, проектування, запам'ятовування, перенесення, уяви, відтворення, прикладання, обстеження, орієнтування, виявлення відмінності і подібності, побудови здогадок, впізнання, реконструкції і перетворення, відтворення в пам'яті, перегрупування, відновлення, розчленування, об'єднання, виділення, віднесення невідомого до відомого ” [8, с. 149].

Якщо при традиційній системі питання про розвиток особистості вирішується на рівні інтелектуального росту, то особистісно-орієнтована освіта акцентує увагу на становлення особистісно-змістової сфери студента, характерною ознакою якої є його ставлення до дійсності, усвідомлення її вартостей, пошук причин і змісту всього того, що відбувається навколо – іншими словами, на розвиток уміння рефлексувати – критично мислити [9, с. 131].

Існує декілька типів словників. У залежності від завдань словника різним буде і склад слів, по-різному вони будуть розміщуватися і пояснюватися в словнику. Видано і видається величезна кількість різноманітних словників: великих і кишенькових, одностомних і багатостомних, одномовних і багатомовних [10, с. 21-24].

Враховуючи підбір слів і характер їх пояснення, лексикографи поділяють всі словники на два основні типи: *мовознавчі й енциклопедичні*.

У різних видавництвах країни надруковано ряд мовознавчих словників та енциклопедичних довідників. Серед них орфографічні, тлумачні, фразеологічні, словотвірні, етимологічні, словники антонімів, синонімів, паронімів, омонімів, іншомовних слів, крилатих слів та виразів, інші словники; дитяча енциклопедія, велика енциклопедія школяра і багато інших. Кожен словник має певне призначення, від якого залежить його структура. Якщо необхідно дізнатися значення слова, його вимову, написання, особливості вживання, його переклад іншою мовою і т. ін., необхідно звертатися до мовознавчих (лінгвістичних) словників. Вони бувають одномовними, коли слово в словнику пояснюється однією мовою, наприклад: тільки українською, тільки російською, тільки англійською і т. ін.; або перекладні, коли слово чи вираз однієї мови пояснюється за допомогою іншої. Якщо треба дізнатися про різноманітні явища природи – такі, як затемнення, повінь, землетрус, виверження вулкана і т. ін., звертатись потрібно до енциклопедичних словників [11, с. 7-10].

Енциклопедичні словники поділяються на загальні, універсальні та галузеві. Мовознавчі та енциклопедичні словники мають різну мету і завдання.

Вперше ми стикаємося з анотованою та реферованою інформацією, коли беремо до рук тлумачний словник чи енциклопедію і хочемо знайти пояснення невідомому нам явищу чи поняттю. Словникові статті є такими прикладами подання головної інформації у стислій, лаконічній формі.

Словники складені з великої кількості словникових статей. Заголовне слово разом з усіма відомостями, що подані про нього в словнику, становить, так звану, словникову статтю. Існує єдиний план побудови словникової статті, однак під час розробки слів, що належать до різних частин мови, є своя специфіка розробки кожного класу слів, наприклад, в орфографічному словнику, використовуються єдині для всього словника умовні скорочення, графічні знаки. Кожна стаття розповідає про поняття, що означає слово. У різних словниках і довідниках словникові статті будуть мати свої особливості, що ускладнює пошукову діяльність. Словникова стаття починається з заголовка. У мовознавчих словниках заголовки завжди має наголос. У словниковій статті лінгвістичного словника використовуються різні примітки – спеціальні вказівки на граматичні властивості слова, його стилістичну забарвленість і тощо. У словникових статтях мовознавчого словника розміщені *ілюстративні цитати й вирази*, якими автори словників виправдовують вживання слова або якогось виразу в мові. Ілюстративні цитати виписуються з різноманітних джерел: художньої, наукової, науково-популярної, публіцистичної літератури, наукових спогадів та листів і т. ін. Як ілюстративні цитати часто використовуються прислів'я, приказки, загадки тощо [10; 11; 12].

Процес анотування та реферування – це складний вид інтелектуальної діяльності, який має на увазі володіння відповідними навичками і прийомами роботи. Одним із важливих аспектів щодо аналізу мови і стиля науково-технічної літератури, що відносяться до реферування і анотування, є

розробка відповідних методик реферування і анотування. Основними засобами передачі і зберігання науково-технічної інформації є реферовані спеціальні тексти, а реферати і анотації – це вторинні, похідні науково-інформаційні документи. Не дивлячись на те, що між ними багато спільного, це самостійні документи, що виконують різні функції: реферат передає основні фактичні відомості і висновки реферованої роботи, а анотація, не розкриваючи основного змісту вихідного документа, є лише його максимально стиснутою характеристикою.

Реферування як процес інформаційної обробки тексту є видом спеціалізованої мовленнєвої діяльності наукового реферативного жанру, безпосередньо пов'язаного із читанням і письмом, в результаті якого відбувається аналітико-синтетична обробка (прийом і передача) науково-технічної інформації, що зберігається у спеціальному тексті іноземною мовою, і створює новий стиснутий текст (реферат), в якому зберігаються вихідні інформаційні одиниці, але у більш стиснутому вигляді. На відміну від перекладу, де, як правило, потрібно поетапне осмислення окремих уривків тексту, необхідною умовою реферування є попереднє розуміння первинного тексту в цілому. Тільки у такому випадку можна виділити із тексту головну, суттєву інформацію і опустити вторинну, несуттєву. Реферат слід розглядати як новий текст, створення якого є результатом осмислення і розуміння опрацьованого тексту в цілому.

До ряду мовних умінь реферування слід додати декодування, розуміння, інтерпретації і кодування інформації. Щоб знайти необхідну інформацію у спеціальному іншомовному тексті, необхідно осмислити основний зміст і виявити найбільш значущі аспекти. У зв'язку з цим методика навчання реферуванню безпосередньо пов'язана з удосконаленням цих умінь і розвитком навичок роботи з іншомовними текстами.

Успішне володіння методикою реферування і використання її як додаткового інструмента під час перекладу іншомовного тексту передбачає вміння узагальнювати текстовий матеріал і знання системи організації науково-технічної інформації в нашій країні і за кордоном. Процес узагальнення матеріалу під час реферування подібний процесу лексичної трансформації під час роботи над перекладом, а також прийому генералізації в процесі перекладу. Особи, які володіють іноземними мовами, можуть ефективно брати участь в інформаційній службі, в основі якої лежать аналітико-синтетична переробка первинних друкованих документів з метою вилучення з них найбільш суттєвої інформації і її презентації в максимально стислій і обробленій формі. Зміст іншомовного джерела піддається попередній суттєвій обробці перекладачем і лише після цього надходить в розпорядження спеціалістів інших галузей знань, що забезпечує велику економію часу для науково-технічних спеціалістів.

Основними видами аналітико-синтетичної переробки первинних друкованих документів є створення бібліографічних описів, анотування, реферування, науково-технічний переклад, створення обзорів, рецензій, конспектів. Для кожного з цих видів жанрових різновидів характерний

певний ступінь компресії інформації на основі її попереднього аналізу.

Найменшу кількість відомостей про первинний документ містить бібліографічний опис. Він включає заголовок публікації, прізвище автора, назву видання, його вихідні дані, посилання на сторінки, котрі займає публікація. Основною метою бібліографічного опису є повідомити читача про вихід чи підготовку до друку публікації на певну тему. Але крім виконання самостійної, частіше за все сигнальної функції, бібліографічні описи є частиною анотації і реферату.

Анотація – це максимально стисла описова характеристика анотованого документа. В ній в узагальненому вигляді розкривається тематика, і може бути охарактеризована структура даного документа, його назва і направленість, без повної подачі його змісту. Анотація відповідає на запитання : «Про що йдеться у первинному документі?», тобто дає короткі відомості про першоджерело, які дозволяють робити висновок про доцільність його подальшого детального вивчення. Анотація допомагає знайти необхідну інформацію з питань, які вас цікавлять.

Реферат є одним із найбільш розповсюджених типів вторинних документів, який коротко подає основні положення реферованого документа. Він має надати користувачу об'єктивне уявлення про характер реферованої роботи, викласти найбільш суттєві моменти її змісту. Надати повне уявлення про поставлені в першоджерелі питання, виявити основну чи певну інформацію. За допомогою нього користувач робити висновки про ступінь необхідності звернення до першоджерела. На відміну від анотації, реферат повинен дати відповідь на запитання: «Яка основна інформація міститься в реферованому документі? На скільки необхідно звертатися до першоджерела і з якою саме метою?» [2].

До головних етапів роботи під час реферування – письмового оформлення вилученого джерела – слід віднести встановлення тематики та комунікативної цінності первинної інформації, занурення у зміст, його міжмове перетворення і створення реферату, тобто скорочення, стискання інформації. Вибір одного з видів обробки першоджерела залежить від інформаційної цінності первинного документа, його адреси, доступності мови, а також від цільової направленості джерела інформації.

Під час аналітико-синтетичної обробки іншомовних першоджерел процеси анотування і реферування носять перекладний характер: оскільки анотація і реферат, що призначені для науково-технічних спеціалістів, мають бути написані рідною мовою. Кваліфіковане реферування і анотування як різновид реферування можуть бути виконані лише спеціалістом, який володіє певними характеристиками:

- добре володіє іноземною мовою;
- має глибокі знання з питань, викладених у першоджерелі (є фаховим спеціалістом).

Висновки. Обробка друкованих документів, написаних іноземною мовою, безпосередньо пов'язана з перекладом і є таким чином, особливим видом перекладацької діяльності, під час якої операції з перекладу тісно

сплелися з операціями стиснення тексту одночасно із збереженням його основного змісту.

Сучасні спеціалісти, які володіють іноземними мовами, можуть надати кваліфіковану допомогу працівникам науково-технічної галузі щодо розповсюдження нової іншомовної інформації про науковий і технічний стан в найрізноманітніших галузях. Потреба в такі спеціалістах постійно зростає у зв'язку із надзвичайним збільшенням потоку науково-технічної інформації. Тому на заняттях з іноземної мови потрібно обов'язково вводити такий вид діяльності як реферування та анотування фахових статей, щоб навчити майбутніх фахівців вилучати найважливіше з першоджерела.

Список використаних джерел

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика / И.С. Алексеева. – СПб.: Союз, 2007. – 288 с.
2. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации / В.В. Алимов. – М.: Едиториал УРСС, 2005 – 160 с.
3. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методического анализа / Андреев А.Л. // Педагогика. – 2005. – №4. – С. 19-27.
4. Булаховський Л.А. Про типи словників / Булаховський Л.А // Українська мова в школі. – 1955. – №1. – С. 21-25.
5. Булаховський Л.А. Про типи словників / Булаховський Л.А // Українська мова в школі. – 1955. – №2. – С. 3-10.
6. Гендина Н.И., Колкова Н.И., Скипор И.Л. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: Учебно-методическое пособие. Ч.1. – Кемерово: КемГАКИ, 1999. – 146 с.
7. Кудин В.А. Электронные средства информации (ЭСМИ), воспитание и образование / Кудин В.А. // Педагогіка толерантності. – 2002. – №1. – С. 74-99.
8. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков / Ляховицкий М.В. – М.: Высшая школа, 1981. – 159 с.
9. Кловак Г.Т. Підготовка майбутнього вчителя-дослідника: теорія і практика: Монографія / Кловак Г.Т. – К.: Наук. Світ, 2004. – 317 с.
10. Булаховський Л.А. Про типи словників / Булаховський Л.А // Українська мова в школі. – 1955. – №1. – С. 21-25.
11. Булаховський Л.А. Про типи словників / Булаховський Л.А // Українська мова в школі. – 1955. – №2. – С. 3-10.
12. Двораковская М. Интернет, <http://dic.academic.ru>.

С. ХАРИЦКАЯ

РАБОТА СО СТАТЬЕЙ СЛОВАРЯ КАК НАЧАЛЬНЫЙ ЭТАП ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ АННОТИРОВАНИЯ И РЕФЕРИРОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ

В статье автор указывает на необходимость формирования навыков реферирования и аннотирования для получения необходимой информации из иноязычных научно-технических источников через работу со словарными статьями. Указывается на необходимость уметь работать со словарно-справочной литературой. Перечисляются причины, которые побуждают будущих специалистов технической отрасли уметь оперативно извлекать необходимую информацию, делая аннотации и рефераты научно-технической литературы.

Автор отмечает, что главной задачей современного образования является подготовка человека к нравственному и профессиональному самоопределению в рыночной системе отношений, к самостоятельному взаимодействию с динамичным миром.

Ключевые слова: словарь; словарная статья; аннотация; аннотирование; реферат; реферирование; научно-техническая информация.

S. KHARYTSKA

WORK WITH THE DICTIONARY ARTICLE AS AN INITIAL STAGE OF FORMATION OF SKILLS OF ANNOTATION AND ABSTRACTING OF TECHNICAL TEXTS

In the article the author points to the need for the skills of summarization and annotation to obtain the necessary information from foreign scientific and technical sources. The need to be able to work with a dictionary-reference literature is indicated. The reasons that encourage future technicians in the industry to be able to quickly extract the necessary information, making annotations and abstracts of scientific literature are listed.

The author notes that the main task of modern education is to prepare people to moral and professional self-determination in the market system of relations, for independent interaction with a dynamic world.

Keywords: dictionary, dictionary article, annotation, summarization, abstract, abstracting, scientific and technical information.